

Hatay-Erzin Başlamış Köyünden Derlenen Bitki Adları

Mehmet ÖZMEN*

Z

Bitki adlarıyla ilgili kelimeler, Hatay-Erzin Başlamış köyünden derlenmiştir. Bu kelimeler aynı zamanda, Erzin ve Dörtyol çevresini de temsil etmektedir. Her bitkinin Türkiye genelinde, değişik sayıda farklı adları, her adın farklı değişkeleri bulunabildiği için bitki adları derlenirken, mutlaka Latince karşılıklarıyla derlenmelidir. Bu sözlükteki Latince bitki adlarını, bazı bitki adları bir yana bırakılırsa, Botanikçi Sayın Doç.Dr. Necattin Türkmen tespit etmiştir. Ayrıca, derlenen kelimeler, *Derleme Szlği*, Turhan Baytop'un *Türkiye Bitki Adları Szlği* ve Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*' ile karşılaştırılmıştır. Bitki adları, genel kullanıma hitap ettiği için, tam evriyazıyla değil kısmen normalleştirilmiş biçimleriyle tespit edilmiştir. Sözlüğün sonuna, kullanım kolaylığı sağlayabilmek için, Latinceden yerel bitki adlarına karşılıkları içeren bir dizin de eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatay-Erzin Başlamış, bitki adları, Latince bitki adları, bitki adları ve değişkenleri, söz derleme.

ABSTRACT

The Plant Names compiled from Erzin's Başlamış Village in Hatay

The words for plant names have been collected from Başlamış village in Hatay-Erzin region. The names also represent the characteristics of the region around Erzin and Drtyol. Since each plant has various names in Turkey, plants names must be compiled together with their Latin versions. The Latin versions of the plants in this dictionary, except few were compiled by the Botanist Necattin Türkmen. Besides, the words collected were compared with those in the *Derleme Szlği* (*Dictionary of Compiled Words*) and *Türkçe Bitki Adları Szlği* (*Turkish Dictionary of Plant Names*) of Turhan Baytop and *Turkish Language Institute's Turkish Dictionary*. As the plant names were widely used by the general public, they

* Prof. Dr., .. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Blm ğretim yesi, e-posta: ozmen@cu.edu.tr

are compiled and used in partially normalized form, not in the translated forms. To provide easy usage of the dictionary, an indexcontaining Latin names of the local plants have been also added to the end.

Key Words: Hatay-Erzin Başlamış, plant names, plant names in Latin, plants' names and variables, word compilation.

Bitki adlarıyla ilgili kelimeler, Hatay-Erzin Başlamış köyünden derlendi. Hatay-Erzin Başlamış köyü çevresiyle sınırlı olan bu küçük sözlükte kullanılan verilerin, aynı zamanda, Erzin ve Dört Yol çevresini de temsil ettiğini ayrıca belirtelim.

Bitki adlarıyla ilgili kelimeler, ne kadar teferruatlı tanımlanırsa tanımlansın, Latince adları belirlenmediği sürece müspet bir sonuca varılması mümkün değildir; zira, her bitkinin Türkiye genelinde, değişik sayıda farklı adları, her adın farklı değişkeleri bulunabilmektedir. Sorun bununla da bitmemekte, değişik bitkilere aynı ad verilebildiği gibi, bir bitkinin onlarca alt türü de bulunabilmektedir. Bunun için, biz de, doktorasını, Erzin yöresi bitki örtüsü üzerine yapmış olan Botanikçi Sayın Doç.Dr. Necattin Türkmen'den yardım istedik. Hatay-Erzin-Başlamış köyü yöresinden derlediğimiz ve fakülteye getirdiğimiz bitki örneklerini, Sayın Doç.Dr. Necattin Türkmen, sabırla, inceledi ve bitkilerin Latince adlarını belirledi. Biz de bu küçük sözlükte bu Latince verileri kullandık. Bitkilerin Latince adları ortaya çıkınca, bu bitkileri, *Derleme Sözlüğü*, Turan Baytop'un *Türkiye Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ü ve diğer kaynaklarla karşılaştırmak imkânını bulduk. Dolayısıyla, bazı süs bitkileri, tarla bitkileri ve sebzeler dışındaki bitkilerin Latincelerinin tespitiyle ilgili emekler, Sayın Necattin Türkmen'e aittir ve yardımlarından dolayı kendisine teşekkür borçluyum. Ayrıca, bitkileri tanımama ve yerel adlarını bilmeme rağmen, yanlışlığa düşmemek için, 1939 Hatay-Erzin Başlamış doğumlu Sait Özmen'in tanıklığına da başvuruldu.

Bu sözlüğün tamamı hem *Derleme Sözlüğü* ile hem Turan Baytop'un *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü* ile hem de *Türkçe Sözlük*'le karşılaştırıldı. Özel bir alanla ilgili kelimeleri ele alan bu sözlükten, konuyla ilgili uzmanların daha iyi yararlanabilmeleri için, madde tanımlamalarından sonra, *Derleme Sözlüğü* (DS), Turan Baytop'un *Türkiye Bitki Adları Sözlüğü* (TB), Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlüğü* (TS) ve diğer bazı kaynaklarla yapılan karşılaştırmalara da yer verildi. *Derleme Sözlüğü*'nde bulunmayan kelimeler için tanımlamadan sonra "Derleme Sözlüğü'nde yok" (Y), Baytop'ta bulunmayan kelimeler için de, Baytop'ta yok (Y) denildi. Böylece, klasik sözlük biçiminin dışına çıkmış oldu; ancak,

okuyucuya ve incelemecilere, değişik kaynakları bir arada görme ve karşılaştırma olanağı da sağlanmış oldu.

Bu sözlüğün bazı maddelerinde de görülebileceği gibi, Latincelerinin bilinmesine karşın, bazı bitkilerin tanımında ve genelleşmiş isimlerinde fikir birliğine varılamadığını, kaynaklar arasında farklılıklar bulunduğunu da belirtelim. Bu tür farklılıklara, ilgili maddelerde değinilmiştir.

Bitki adlarını, sözlükten, Türk dili uzmanları dışındaki uzmanların ve diğer ilgililerin de yararlanabileceği düşüncesiyle, yörede kullanılan söylenişleriyle tam olarak tespit etmek yerine kısmen normalleştirilmiş biçimleriyle tespit ettiğimizi belirtelim. Bununla birlikte, kelime başı k- > ğ- değişiklikleri korundu; örneğin, “kamalak, karaçalı, karadal, karamık, kıral, kızılbacak, kızlar dikenli, vb.” kelimelerde, “gamalak, garaçalı, garadal, garamık, gıral, gızılbacak, gızlar tikenli, vb.” biçimleri tercih edildi.

Sözlüğün sonuna, kullanım kolaylığı sağlayabilmek düşüncesiyle, Latince yerel bitki adlarına karşılıkları içeren bir dizin de ekledik.

Kelimeler

at çitliği - *Cichorium intybus*: Hindiba. // DS, Y // Hindiba: *Cichorium. Cichorium intybus* -*Hindiba, Yabani hindiba, Baytop, 134.*

at yarpızı - *Mentha longifolia*: Naneye benzer, yaprakları hafif tüylü bir ot // DS, Y // Nane-*Mentha. Mentha longifolia* -*İt nanesi, Tüylü nane, Baytop, 213.*

azgan - *Calicotome villosa*: İlkbaharda sarı çiçekler açan dikenli bir çalı. // azgan “Dikenli, bol ve ufak sarı çiçekli bir çeşit bitki.”, DS I, 438. // Baytop, Y.

bañraz - *Fagus orientalis*: Kayın.// banraz “Kayın ağacı.” DS II, 522. // Kayın ağacı- *Fagus. Fagus orientalis*- *Doğu kayını, Bañnaz, Baytop, 164*

bostan otu- *Heliotropium europareum*: Siğil otu. // bostan otu “1. Bahçelerde, pırasa aralarında yetişen bir çeşit ot. 2. Semizotu.” DS II, 732. // Siğil otu-*Heliotropium. Heliotropium europareum: Siğil otu, Boz ot, Baytop, 243.*

bozağan - *Cistus creticus*: Maki içerisinde yetişen ve eflâton renkli çiçekler açan bodur çalı (bk. yağlıcak). // DS, Y // Pamuk otu-*Cistus. Cistus creticus*-*Karağan, Karağı, Karahan, Karah, Baytop, 221-222.*

boz boruk - *Gonocytus angulatus*: İki üç metre yükselebilen, ince, uzun ve şiş benzeri yaprakları olan, katır tırnağına benzer bir çalı // bozboruk otu “Dağlarda yetişen ve yem olarak kullanılan bir yabancı ot.”, DS II, 750. // Baytop, Y.

boz gulak - *Centaurea ptosimopappa*: Beyaza çalan yeşil yapraklı, birkaç dal üzerine yükselen, 80-100 cm yüksekliğinde bir çalı // bozkulak “Çiçekli, bir çeşit ot.” DS XII, 4463. // Baytop, Peygamber çiçeği genel adı altında, *Centaurea*'nın 13 değişik alt türüne yer vermiş; ancak, *Centaurea ptosimopappa*'ya yer vermemiştir, Baytop, 225.

- boz ot** - *Themeda triandra*: Tarım arazisi olmayan yerlerde ve makilik ve seyrek ormanlık yerlerde yetişen, 15-20 cm. yükselebilen, bir metre kadar yükselebilen ip gibi ince saplar üzerinde tohumları bulunan çok yıllık bir ot. // bozot "Bir çeşit ot." DS II, 752. // Baytop, Y.
- cin darı** - *Panicum milliaceum*: Taneleri bitkinin başında salkım hâlinde olan mısırdır. DS III, 977. // darı: Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı (*Panicum milieum*), TS, 2005, 475; *cin darısı* / *cin mısırdır*: Bir tür, ufak taneli mısırdır, *cin darısı*, TS, 2005, 371-372.
- çakal otu** - *Inula viscosa*: Yaprakları sarıya çalan yeşil renkte olup dallar üzerinde sıralanan, sarı çiçekli bir ot. // DS, Y // Andız otu-*Inula helenium*. *Inula viscosa*-Zimbit, Zimerit, Zinebit, Baytop, 31-327.
- çakır tiken** - *Centaurea calcitrapa*: İlkbaharda yeşeren, Haziran ayına doğru maviye çalar bir renk alan, dikenli bir ot // DS, Y // Çoban kaldıran-*Centaurea calcitrapa*. Eş anl. *Timur diken*, Baytop, 75 // çakırdiken: "Maydanozgillerden, hekimlikte kullanılan bir bitki, deveelması *Arctium tomentosum*." TS, 2005, 384.
- çem** - *Hyparrhania hirta*: Bor, ekilip biçilmeyen yerlerde biterek zemini kaplayan, fazla uzamayan, bir tür sert çimen. // çem "1. Zararlı otlarla dolu yer. 2. Çayır, çimen" DS III, 1127. // Sipçik-*Hyparrhenia hirta*, Baytop, 244.
- çoban çırası** - *Alyssum murale*: Kırılarda olan ve halılık denen otun tohum bağlamış ve kurumuş hâli (bk. halılık), // çoban çırası I "Kuşkonmaz denilen bitki." DS III, 1254. // Kevke-*Alyssum corsicum*, Baytop, 173.
- dağdağan** - *Celtis australis*: Kışın yapraklarını döken, bezelye büyüklüğünde sert çekirdekli ve siyaha çalan kahverengi meyvesi olan ağaç, dardağan, çitlembik ağacı. // dağdağan /*daan* /*dadagan* /*dagu* /*dağdağan* /*dağam* /*dağan* /*dağım* /*dağın* /*dağum* /*dahan* /*dardağan* /*daradahan* /*dargin* /*dargun* /*darun* /*dav* /*davin* /*davum* /*davun* /*doğdoğan* /*doğum* "1. Çitlembik ağacı ve meyvesi. 2. Kömürü çok kuvvetli olan bir ağaç. (...)" DS IV, 1324. // Çitlembik-*Celtis* Türlerine verilen gelen ad.. *Celtis australis*-Çitlenbik. Eş anl. Çitlak, Çitlik, Çitemek, Çitemik, Çitlenbek, Ilıç. *C. Tournefortii*-Dağdağan. Eş anl. *Dadağan*, *Dardahan*, *Davilga*, *Davin*, *Davum*, *Doğdoğan*, *Doğun*, Baytop, 74. // **dardağan**: 1. Palmiye cinsinden bir ağaç (*Milium effusum*). 2. Bu ağacın çitlembik büyüklüğünde, sert çekirdekli tatlı yemişi.", TS, 2005, 474. // çitlembik: 1. Kara ağaçgillerden, düz kabuklu, kerestesi sert ve dayanıklı bir ağaç, çitlik, melengiç (*Celtis*). 2. Bu ağacın mercimekten büyük, yuvarlak, buruk lezzette meyvesi, TS, 2005, 440).
- dalgara**: bk. Garadal.

deli şifan - *Avena sterilis*: Ekinlerin içinde biten yabancı yulaf. // DS, Y // Baytop, Y.

delitütün - *Nicotiana rustica*: Ovularak toz hâline getirilen yapraklarının içrisine, sertlik derecesini düşürmek için, dibekte dövülerek veya değirmende öğütülerek toz hâline gerilen bedeni ve sapları karıştırıldıktan sonra sigara olarak içilen, çok sert bir tütün çeşidi. // delitütün "Yalnız Gaziantep'te yetişen, nikotini çok bol olduğu için sigara yapılamayan bir çeşit tütün." DS IV, 1413 // Delitütün-*Nicotiana rustica*, Baytop, 87.

demirçik - *Carpis orientalis*: Gürgen. // demir ağacı /*demirağaç/demircik* "Dişbudak ağacı" DS IV, 1417. // Gürgen-*Carpinus* türlerine verilen genel ad. *Carpinus orientalis-Ak gürgen*, Baytop, 125.

demirdelen - *Asparagus acutifolius*: Kuşkonmaz. // DS, Y // Kuşkonmaz-*Asparagus officinalis*, Tilkişen-*Asparagus acutifolius*. Eş anl. *Acı ot, Dikenli acı ot, Kırgın otu, Yabanî kuşkonmaz*, Baytop, 190-191, 267.

doñuz buturağı - *Xanthium strumarium*: Pıtrak. // domuzbitırağı / *domuzpıtrağı / doñuzbitırağı* "Uçları iğne gibi dikenli bir çeşit bitki, *xanthium strumarium compositae*." DS IV, 1555. // Pıtrak-*Xanthium*. *Xanthium strumarium-Büyük pıtrak, Domuz pıtrağı, Kistik*, Baytop, 226.

doñuz çiğdemi - *Gladiolus italicus*: Şerit biçiminde yaprakları, bir sap boyunca dizili eflatunumsu pembe çiçekleri ve kökünde fındık büyüklüğünde soğanı olan bir ot // DS, Y // Karga soğanı- *Gladiolus. G. italicus*, Baytop, 160-161).

doñuz kesmesi - *Rhamnus alaternus*: Dışisinin, küçük ve vişne rengi meyveleri olan, yapraklarını yaz kış dökmeyen bir ağaç. // DS, Y // Ala cehri-*Rhamnus. Rhamnus alaternus*, Baytop, 27-28.

ebelik - *Rumex conglomeratus*: Yaprakları şerit şeklinde olup yere yayılan ve yenebilen bir ot, lâbada. // ebelik "1. Yabanî pancar. 2. Uzunca yassı yapraklı, sapının dip tarafı kırmızı ve ekşi tatta, yenilebilen bir kır bitkisi. 3. Tütüne benzeyen bir bitki. 4. Ebegümeci. 5. Yaralara sarılan ve yarayı yumuşatmaya yarayan geniş yapraklı bitki." DS V, 1654. // Lâbada-*Rumex* Eş. anl., *Avelik, Develik, Düvelik, Ebelik, Efelek, Efelek otu, Evelek, Evelik, Everek, Geğes, İlbada, İlbıdı, İlbada, İlebada, İlibada, Klıbade. R. conglomeratus-Lâbada*, Baytop, 195.

gafgırt - *Centaurea catanica*: Geniş yapraklı, ortasından çıkan çiçeği dikenli ve eflâtuna çalar pembe renkte olan çok yıllık bir bitki // DS, Y // Peygamber çiçeği-*Centaurea cyanus*. Baytop'ta, bu ad altında 13 alt türe yer verilmiş; ancak, *Centaurea catanica*'ya yer verilmemiştir, Baytop, 225.

- gamalak** - *Cedrus libani*: Sedir, katran ağacı. // gamalak "1. Bir cins çam ağacı. 2. Katran ağacı, DS VI, 1905. // Sedir-*Cedrus libani*, Eş anl. *Hamalak*, *Kamalak*, *Katran ağacı*, *Toros sediri*, Baytop, 239.
- garaçalı** - *Paliurus spina-christi*: Kara çalı, sert dikenli bir çalı // garaçalı I "Böğürtlen." DS VIII, "2640; garaçalı "Dikenli bir ağaç" DS XII, 4533. // Karaçalı-*Paliurus spina-christi*. Eş anl. *Çalı dikenli*, *Çatlı dikenli*, *Çeşmezen*, *İsa dikenli*, *Kara çatlı*, *Karadiken*, *Kışla dikenli*, *Kunar*, *Sincan dikenli*, *Sincan dikenli*, Baytop, 154. // garaçalı: Hünnapgillerden, kurak yerlerde yetişen, çiçekleri altın sarısı renginde, dikenli bir bitki, çalı dikenli (*Paliurus spinos*) TS, 2005, 1076.
- garadal** - *Fraxinus ornus*: Dişbudak // karadal "Sağlam olduğu için kazma, keser vb. araçlara sap yapmakta kullanılan koyu renkli bir cins ağaç." DS VIII, 2641. // Dişbudak-*Fraxinus excelsior* ve diğer *Fraxinus* türlerine verilen ad. Eş anl. *Demir ağacı*, *Demircik*, *Suvarmılık*, Baytop, 92.
- garamık** - *Rhamnus punctatus*: Cehri, // karamık "Saçma büyüklüğünde meyveleri olan dikenli bir bitki, çalı." DS VIII, 2650 // Cehri-*Rhamnus petiolaris*. Eş anl. *Altın ağacı*, *Boya dikenli*, *Cehni*, *Cehil*, *Çehri*, *Çihri*, Baytop, 58 // cehri: Kök boyasıgillerden, meyve, kabuk veya odunundan güzel kırmızı renk elde edilen bir kök (*Rhamnus infectorius*), TS, 2005, 355.
- geyik sırası** - *Laser trilobum*: Dağlarda yetişen ve tohumları kimyona benzeyen bir baharat, sıra, dağ kimyonu, kefe kimyonu // sıra "Kimyon ve buna benzer kokulu bir ot." DS X, 3614; // Kefe kimyonu-*Laser trilobum*. Eş anl. *Dağ kimyonu*, *Sıra*, Baytop, 167, 242.
- geliç** - *Sorghum hapelense*: Daha çok sulak yerlerde olan, kökleri derinlere giden ve çabuk yayılan, şerit yapraklı bir ot, kanyaş. // geliç "Ayrık otu cinsinden, zehirli, kökü derinlere kadar giden boğumlu bir çeşit ot." DS VI, 1977. // Kanyaş-*Sorghum hapelense*. Eş anl. *Ganyaş*, *Ganyaşı*, *Ganyeş*, *Ganyeşi*, *Ganyeşil*, *Kanyaşı*, Baytop, 152.
- gelineli** - *Papaver*: Gelincik, kırmızı renkte çiçek açan, yenilebilir nitelikte bir ot. Çiçeğine "hüddüdü" denir // gelineli "Gelincik çiçeği." DS VI, 1980 // Gelincik-*Papaver*. Eş anl. *Alvala*, *Atrigülü*, *Aş otu*, *Börek otu*, *Çaplançanak*, *Düğmeli ot*, *Gagaç*, *Gelincik mancarı*, *Gelineli*, *Gelin gülü*, *Gelinkadın*, *Gelin otu*, *Gündüz gülü*, *Gülgülü*, *Hüddüdü (Dörtöl)*, *İbiççe*, *İbibtice*, *İbifidce*, *Kahma*, *Kahmacık*, *kakma*, *Kangılız*, *Kapçık*, *Kapçık otu*, *kapıncak*, *Kapırcak*, *Kapurcak*, *Karagöz*, *Karakazancık*, *Köpeklolosu*, *Malaşa*, *Titregizim*, *Tultuk*, *Mümlü*, *Vıccı vıccı*, *Yordanlı*, Baytop, 113) (bk. hüddüdü).
- gındıra** - *Imperata cylindrica*: Sert ve şerit yapraklı, yapraklarının ucu dikensi bir çeşit ot // kındıra "Sulu yerlerde biten ince uzun yapraklarının kenarları keskin, ucu dikenli gibi, koyu renkli bir çeşit çayır otu." DS VIII, 2808 // Baytop, Y.

- gıral** - *Robinia pseudoacacia*: Akasya ağacı // gıral ağacı "Akasya ağacı" kiral "Akasya ağacı" DS VI, VIII, 2052, 2814 // Akasya-*Robinia pseudoacacia*. Eş anl. *Beyaz salkım*, *Salkım ağacı*, Baytop, 24.
- gızılacak** - *Amaranthus retroflexus*: Tilkikuyruğu, bedeni kızılımtırak renkte geniş yapraklı bir ot // kızılacak "Yemeği yapılan kökle gövde arası turuncu olan bir çeşit yaban otu, kır pancarı." DS VIII, 2863 // Tilkikuyruğu-*Amaranthus* türlerine verilen genel ad. *A. retroflexus*., Baytop, 266.
- gızlar tikeni** - *Ruscus aculeatus*: 25-50 cm boyunda, sert ve uçları dikensi yapraklarını yaz kış dökmeyen, kırmızı ve nohut büyüklüğünde meyveleri olan bir bitki. // DS, Y. // Tavşan kirazı- *Ruscus aculeatus*. Eş anl. *Emir*, *Fare dikeni*, *Herdemtaze*, *Şıçan dikeni*, *Tavşanmemesi*, *Tavşan topuğu*, *Yabani mersin*, Baytop, 262.
- goca darı** - *Zea mays*: Mısır.
- gökçe tiyrek** - *Mercurialis annua*: Yer fesleğeni // DS, Y. // Yer fesleğeni- *Mercurialis annua*. Eş anl. *Parten*, *Parşen*, Baytop, 1994, 285.
- habilimisgin** - *Clematis vitalba*: Ak asma, çalılarının üzerine tırmanan, salkım hâlinde beyaz çiçekler açan, bir tür sarmaşık // DS, Y // Ak asma-*Clematis* türlerine verilen genel ad, *C. vitalba*- *Peçek*, Baytop, 24.
- halılık** - *Alyssum murale*: Kırılarda yetişen, tohum bağlamış ve kurumuş hâline çoban çırası denen, beyaza çalan yeşil renkte ve küçük yaprakları olan sarı çiçekli bir ot (bk. çoban çırası) // DS, Y. // Kevke-*Alyssum corsicum*, Baytop, 173.
- har** - *Laurus nobilis*: Defne // har "Defne" DS VII, 2282. // Defne -*Laurus nobilis*. Eş anl. *Har*, *Nehtel*, *Tahnann*, *Tefrün*, *Tehnel*, *Tenel*, *Tenhel*, *Teynel*, Baytop, 86.
- hartlap** - *Arbutus adrachne*: Kaygan ve kızıl gövdeli, kışın yapraklarını dökmeyen, nohut büyüklüğünde yenilebilir nitelikte kırmızımtırak turuncu renkli meyvesi olan ağaç, koca yemiş, sandal ağacı, // hartlap "1. Ak gürgene benzer meşe ağacı. 2. Koca yemiş ağacı ve meyvesi." DS VII, 2296 // Koca yemiş-*Arbutus unedo*. *Arbutus andrachne*-*Hartlap*, *Sandal ağacı*, Baytop, 180.
- hüddüdü** - *Papaver*. Gelincik (*Papaver*) bitkisinin kırmızı renkli çiçeği (bk. gelineli)
- it üzümü** - *Solanum nigrum*: Beyaz çiçekli, siyah ve yuvarlak meyveli bir ot // itüzümü "(...) Bahçe kenarlarında biten tırtıllı, baharat şeklinde meyve veren bir bitki." DS VII, 2570 // İt üzümü-*Solanum nigrum*. Eş anl. *Bambıl otu*, *Bambul otu*, *Girit otu*, *İtboncuğu*, *Köpekmemesi*, *Köpek üzümü*, *Kuş üzümü*, *Stifno*, *yaldıran*. Baytop, yapraklarının Bodrum ve çevresinde, haşlandıktan sonra salata olarak yendiğini söylemektedir; ancak derleme yaptığımız yörede yenmemektedir. Baytop, 145.

- kernip** - *Lagenaria siceraria*: Bir yıllık, geniş yapraklı, otsu, tırmanıcı bir bitki, su kabağı. İnce uzun saplı, geniş gövdeli olan meyvesi kurutulduktan sonra, sapı ucundan kesilmek suretiyle su kabı veya gövdesinden ağız açılarak maşrapa olarak kullanılır // kernep / kernaba / kernib / kernip “Su kabağı” DS VIII, 2756 // su kabağı - *Lagenaria siceraria*. Eş anl. *Alavirt, Alavur, Alavurt*, Baytop, 249 // su kabağı: Kabakgillerden, altbölümü şişkin, birçok yerlerde kurutulup su kabı olarak kullanılan bir tür asma kabağı, kantar kabağı (*Lagenaria vulgaris*), TS, 2005, 1817.
- kirez** - *Cornus*: Kızılçık // kirez “kiraz” DS VIII, 2877. // Kızılçık-*Cornus*. Eş anl. *Beyaz kızılçık, Çalı kızılçığı, Çum, Eğren, Ergen, Eyir, Güren, Kevren, Kiran, Kiren, Kiren, Şefit, Zağal, Zavrak, Zoğal, Zonğal, Zoval, Zuğal, Zuhul, Zuval. Cornus mas-Erkek kızılçık*, Baytop, 176 // Kızılçık: Kızılçık-gillerden, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç (*Cornus mas*). 2. Bu ağacın güzün olgunlaşan, kırmızı, tek çekirdekli, reçeli ve şerbeti yapılan, buruk bir tadı olan yemişi, TS, 2005, 1177.
- kömeç** - *Malva neglecta*: Ebe gümeci // kömeç “Ebegümeci.” DS VIII, 2956. // Ebe gümeci-*Malva*: Ebe gümeci türlerine verilen genel ad, *Malva neglecta-Küçük ebe gümeci*, Baytop, 97).
- körmen** - *Allium scorodoprasum*: Bahçelerde yetişen, pırasaya benzer, yenilebilir bir ot // körmen “1.Çiğ olarak yenilen sarmısağa benzer bir çeşit yaban otu, yaban sarmısağı. 2. Dağlarda yetişen rengi hafif yeşil yaban soğanı.” DS VIII, 2967 // *Allium-Sarımsak [yabanî], Allium scorodoprasum-Taş sarımsağı, Köpek sarımsağı*, Baytop, 237).
- küllük çiçeği** - *Geranium*: Sardunya // DS, Y; // sardunya: Çoğunlukla pembe çiçekler açan, sardunyagillerden bir bitki (*Geranium*), TS, 2005, 1703.
- küncü** - *Sesamum indicum*: Susam. // küncü / künci /küncük /kündüç, künlü, DS VIII, 3036 // Susam- *Sesamum indicum* Baytop, 252. // susam: 1. Susam-gillerden, sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki (*Sesamum indicum*), 2. Bu bitkinin küçük, sarımtırak tohumu, TS, 2005, 1821.
- küşne** - *Vicia ervilia*: Burçak // küşne: Burçak, DS, VIII, 3052. // Burçak-*Vicia (Leguminosa)* türlerine verilen genel ad. *Vicia ervilia-Kara burçak, Köşne, Kuşne, Küşne*, Baytop, 54. // burçak-Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi, *Vicia ervilia*; küşne: hlk. *Kara burçak*, TS, 2005, 1288.
- leylim** - *Citrus limonum*: Tatlı veya ekşi limon // leylim “Tatlı limon.” DS, IX, 3075. // Limon: Turunçgillerden, 3,5 metre yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç, (*Citrus limonum*), TS, 2005, 1309.
- mazı** - *Quercus infectoria*: Mazı meşesi // mazı “Meşe ağacı ve meyvesi.” DS IX, 3145. // *Quercus infectoria*-mazı meşesi, Baytop, 207).

mengilik - *Datura stramonium*: Boru çiçeği. 100-120 cm boyunda, geniş yapraklı, çiçekleri huni biçiminde ve beyaz olan otsu bir bitki // mengilik "Bir çeşit ağılı ot" DS IX, 3163 // *Datura stramonium*-Boru çiçeği, Eş anl. *Abızambak*, *bau zambak*, *Bostan karanfili*, *Büyü otu*, *Cin otu*, *Kokar ot*, *Kokar otu*, *Sihirbaz otu*, *Şeytan elması*, *Şeytan otu*, *Tatala*, *Tatula*, *Tatiüle*, *Yeleşik*. Baytop, 50. Baytop, kitabına, *Datura-innoxia*'nın Hatay-Dört Yol'dan çektiği fotoğraflarını koymuştur).

mezdeği (< mezdeki)-*Abies cilicica*: Köknar / mezdeği /mezda "Kozalaklarından sakız çıkarılan ladin ağacı." DS IX, 3175 // Köknar-*Abies*, türlerine verilen genel ad. *Abies cilicica*-*Adana köknarı*, Baytop, 184.

öküzlük - *Daphne sericea*: Dafne, yaprakları zeytin yaprağına benzeyen, ancak daha büyük olan, kışın yapraklarını dökmeyen, pembemsi beyaz çiçekli, 75-80 cm boyunda, zehirli bir bitki // DS, Y // *Dafne*-*Daphne* türlerine verilen genel ad. *Daphne sericea*: Tavuk çiçeği, Baytop, 80.

pellempüs - *Sambucus nigra*: Mürver, 3-4 m. boyunda, birleşik yapraklı, beyaz çiçekli bir ağaççık // |pellempüs "Çeşitli bitkilerden çıkarılan kokulu reçine." DS IX, 3424 // Mürver-*Sambucus nigra*. Eş anl. *Kara mürver*, *melesir*, *Mındar ağacı*, *Mindirîç*, *patlak*, *Patlangaç*, *Patlangıç*, *Pastlangoz*, *Patlangıç*, *Patlavuç*, *Patlayak*, *Şişni*, *Yalangoz*, *Yalankoz*. *Sambucus ebulus*: *Ayu otu*, *Cüce mürver*, *Hikimana*, *Kimçırık*, *Livor*, *Mürver otu*, *Patpatık*, *Pellempüs (Dört Yol)*, *Purtlak*, *Sultan otu*, *Şahmelek otu*, *Şahmelik*, *Şahmelik otu*, *Telligelin*, *Yabani mürver*, *Yer mürveri*, *Yıvdım*, *Yıvdın*, Baytop, 211].

pırnal - *Phillyrea latifolia*: Kışın yapraklarını dökmeyen, ovalımsı yapraklarının kenarında hafif tırtıllar olan, yumru köklü bir maki bitkisi, çalı // DS. Y; Baytop, *Phillyrea latifolia* için // *Kesme-Phillyrea latifolia*: Kışın yaprağını dökmeyen ve 5 m kadar yükselebilen bir ağaççık. Akdeniz bölgesinde yaygındır. E. Anl.: *Akça kesme*, *akçe kesme*." demiştir. Baytop, *Quercus ilex* için ise "Çalı meşesi, *Karagan*, *Pırnal meşesi*, *Pırnar meşesi*" açıklamasını yapmıştır. Baytop, 1994, 172, 207, 226. // Türkmen'e göre, Pırnal "*Phillyrea latifolia*", Baytop göre ise, *Quercus ilex*'tir.

püren - *Erica manipuliflora*: Eflâton renginli küçük çiçekleri olan, küçük yapraklı, süpürge yapmakta da kullanılan çalı // püren "Süpürge otu." DS IX 3498 // Süpürge otu-*Erica* türlerine verilen genel ad. *Erica manipuliflora*-*Piren*, *Süpürge çiçeği*, Baytop, 252.

püsü guyuğu - *Seteria viridis*: İnce şerit yapraklı, kedi kuyruğu biçiminde küçük pürçeği olan bir ot // DS, Y. // Baytop, Y.

sakızlık - *Pistacia terebinthus*: Menengiç, maki içerisinde yetişen, boyu 3-4 metreye kadar yükselebilen, kışın yaprağını döken, kırmızı mercimek büyüklüğünde ve salkım hâlindeki meyvesinin hamı pembeye çalan kırmızı, olgunu tirşe mavisine yakın renkte olan, Antep fıstığı aşısı da

yapılabilen ağaç, // sakızlık “Çitlembik de denilen, mercimek büyüklüğünde meyveleri burukça, fıstık tadında bir çeşit sakız ağacı.” DS IX, 3519. // Menengiç-*Pistacia terebinthus*, Baytop, 205.

sarılcın - *Cotinus cogyrea*: Pamuklu sumak. // DS Y // *Cotinus cogyrea*-Pamuklu sumak. Bu türün kökleri *Sarı kök* veya *Sarı odun* adı altında ipliği sarı renge boyamak için kullanılır. Eş. Anl. Boyacı sumağı, Sarı boya, Sarı can, Sarı yaprak, Baytop, 249-250) // Türkmen, *Peruk ağacı* dendiğini de belirtmiştir.

sarmaşık - *Hedera helix*: Duvar sarmaşığı, ağaçlara, kayalara ve duvarlara tırmanan, koyu yeşil yapraklarını kışın dökmeyen bir bitki // sarmaşuk “sarmaşık” // DS X, 3547. // *Hedera helix*: Duvar sarmaşığı, Baytop, 95.

sincir - *Smilax aspera*: Sarmaşık gibi tırmanan, kışın yaprağını dökmeyen bir tür diken // zıncan / zıncan / zincer “ Bir çeşit dikenli çalı.” DS XI, 4371. // *Smilax*: Silcan. Eş anl. , Çıtırgı, Kara silcan, Melevcan, Zılcan, Zıncan, Zırmılak, Zıncan, Zincer, Baytop, 243-244.

sütleğen - *Sonchus oleraceus*: Eşek marulu // sütlên / sütlengeç / sütligen / sütlüğen / sütlüğan vb. “ Sütleğen” DS X, 3726. // Eşek marulu-*Sonchus oleraceus*. Eş. anl. Eşek gevreği, Eşek marulu, Kundrul, Kuzu gevreği, Kuzukürkü, Süt otu, Baytop, 103.

sütleğen - *Euphorbia helioscopia*: Sütleğen // sütlên / sütlengeç / sütligen / sütlüğen / sütlüğan vb. “ Sütleğen” DS X, 3726; Sütleğen- *Euphorbia* türlerine verilen genel ad. *E. Helioscopia*: Seher otu, Zehir otu, Baytop, 253.

şifan - *Avena sativa*: Yulaf // şifan / şıfan “Yulaf” DS X, 3776. Erzin *Dört Yol-Hatay’dan şifan olarak derlenmiş). // yulaf: 1. Buğdaygillerden, en çok hayvan yemi olarak yetiştirilen otsu bitki (*Avena sativa*). 2. Bu bitkinin tanesi. TS, 2005, 2198.

şiş boruk - *Spartium junceum*: Katır tırnağı //boruk I “Dağlarda yetişen, kokulu, süpürge ve yakacak olarak kullanılan çalı, ot.”. // boruk II “1. Katırtırnağı. 2. Zehirli bir ot.” DS X, 741 // Katırtırnağı: *Spartium junceum*. Eş. anl. Katırtırnağı, Borcak, Borcah, Boruk, Kuş çubuğu, Baytop, 162.

tesbi - *Styrax officinalis* Kışın yapraklarını döken, yuvarlak ve fındık büyüklüğündeki meyvelerinin içinde tespihe benzer sert kabuklu çekirdeği olan çalı, ayı fındığı // tesbi / tespi “Yaylalarda yetişen bir ya da iki metre boyunda, boz yapraklı, fındıktan biraz büyük meyvesi olan ve çekirdeklerinin içindeki ak madde sabun gibi kullanılan bir çeşit çalı.”. tesbihlik “Ayıfındığı ağacı, *styrax officinalis*.” DS X, 3895-3896. // Ayı fındığı: *Styrax officinalis*. Eş. anl. Çakıldak, Tesbi, Tesbih ağacı, vb.; Baytop, 1994, 37).

tetiri - *Rhus coriaria*: Sumak ağacı // tetirli / tetre / tetri “Somak denilen bitkinin yaprağı.” DS X, 3900. // Sumak-*Rhus coriaria*. Eş anl. Derici sumağı, Mavru, Tadım, Tatari, Tahri, Tetere, Tetiri, Tetri, vb., Baytop, 1994,

- 249-250; sumak: Antepfıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç (*Rhus coriaria*), TS, 2005, 1819.
- tırık** - *Quercus coccifera*: Kerestesi suya dayanıklı ve sert, yapraklarının kenarları dikenli olan meşegillerden bir ağaç, kermes meşesi, kızıl meşe, // DS, Y // *Quercus coccifera*: Kermes meşesi, Kızıl meşe, Baytop, 207.
- todun** - *Saccharum ravennue*: Ok kamışının kenarları keskin, ucu dikensi sivri, sert yapraklı bitkisi // tobuk /todun "Çorak yerlerde biten bir çeşit ot." DS X, 3943; Baytop Y.
- topulcan** - *Juncus acutus*: Bataklıklarda ve sazlıklarda yetişen, yaprakları tel şeklinde ve uçları dikensi olan otsu bitki // topulcan "Sulak yerlerde yetişen bir çeşit ot." DS X, 3965; Baytop, Y.
- tossak** - *Buxus sempervirens*: Şimşir ağacı // tossak "İşlenmeye elverişli, kaşık yapılabilen bir çeşit ağaç." DS X, 3973. // Şimşir-*Buxus sempervirens*. Eş. anl. *Cımcır, Şümşür*, Baytop, 258.
- üçgül** - *Trifolium*: Değişik türleri olan, tarlalarda ve bahçelerde yetişen yabani yonca // üçgül / üçgülötu / üçkulak, üçlüce / üçyaprak. "Yabanıl yonca." DS XI, 4056. // Yonca-*Trifolium* türlerine verilen genel ad. Eş.anl. *Tirfil, Üçgül*. Baytop, 288.
- yemişgen** - *Crataegus monogyna*: Küçük ve kırmızı yemişi olan dikenli bir ağaç // yemişen / yemişgen / yemişken / yemişen "1. Kırmızı, ufak yemişleri olan, dikenli yabanıl bir ağaç". (...) 2. Alıç." DS XI, 4242 // Alıç-*Crataegus* türlerine verilen genel ad. Eş anl. *Alış, Aloş, Aluç, Eloç, Geyik dikenli, Halıç, Haluç, Kızlar yemişi, Kuş yemişi, Yemişen, Yemişken, Yemişen*. Ekseri türlerinin meyveleri yenir. *C. monogyna*-*Enişen, Geyik dikenli, Gırgat, Keçi alıcı, Kırmızı alıç, Kocakarı yemişi, Öküzgöbeği, Öküzgötü, Sürdülük, Yemişen, Yemişgen, yemişken, yemişen*. Baytop, 29). Baytop, *C. Monogyna*'nın meyvelerinin yenmediğini belirtmiştir. Oysa, bizim tespit ettiğimiz *yemişgen*'in meyveleri yenir.
- zamzalak** - *Melia azaderach*: Çiçekleri leylâk rengine, meyveleri, nohut büyüklüğünde ve sarı renkli olan ağaç // zanzalak / zamzalak "1. Akasya. 2. Tespih ağacı." DS XI, 4348. // Yalancı tespih ağacı-*Melia azaderach*. Eş anl. *Hint leylağı, Şeytan zeytini, Tesbih ağacı*, Baytop, 280).

Latince-Türkçe Dizin

Abies cilicica: Mezdeki

Allium scorodoprasum: Körmen

Alyssum murale: Çoban çırası, Halılık'ın kurumuş hâli

Alyssum murale: Halılık, çoban çırasının taze hâli

Amaranthus retroflexus: Gızılacak

- Arbutus adrachne*: Hartlap
Avena sativa: Yulaf
Avena sterilis: Deli şıfan
Asparagus acutifolius: Demirdelen
Buxus sempervirens: Tossak
Calicotome villosa: Azgan
Carpis orientalis: Demircik
Cedrus libani: Gamalak
Celtis australis: Dağdağan
Centaurea calcitrapa: Çakır diken
Centaurea catanoica: Gafgırt
Centaurea ptosimopappa: Boz kulak
Cichorium intybus: At çıtlığı
Cistus creticus: Bozağan
Citrus limonum: Tatlı veya ekşi limon
Clematis vitalba: Habilimisgin
Cornus: Kirez
Cotinus cogyrea: Sarılcan
Crataegus monogyna: Yemişgen
Daphne sericea: Öküzlük
Datura stramonium: Mengilik
Erica manipuliflora: Püren
Euphorbia helioscopia: Sütleğen
Fagus orientalis: Bañraz
Fraxinus ornus: Dalgara, *bk.* garadal
Fraxinus ornus: Garadal, *bk.* dalgara
Genarium: Küllük çiçeği
Gladiolus italicus: Doñuz çiğdemi
Gonocytus angulatus: Boz boruk
Hedera helix: Sarmaşık
Heliotrophium europareum: Bostan otu
Hyparrhania hirta: Çem
Imperata cylindrica: Gındıra
Inula viscosa: Çakal otu
Juncus acutus: Topulcan
Lagenaria siceraria: Kernip
Laser trilobum: Geyik sırası
Lauru nobilis: Har
Malva neglecta: Kömeç

- Melia azaderach*: Zamzalak
Mentha longifolia: At yarpızı
Mercurialis annua: Gökçe tiyrek
Nicotiana rustica: Delitütün
Paliurus spina-christi: Garaçalı
Panicum milliaceum: Cin darı
Papaver: Gelineli
Pistacia terebinthus: Sakızlık
Phillyrea latifolia: Pırnal
Quercus coccifera: Tırık
Quercus infectoria: Mazı
Ramnus punctatus: Garamık
Rhamnus alaternus: Doñuz kesmesi
Rhus coriaria: Tetiri
Robinia pseudoacacia: Gıral
Rumex conglomeratus: Ebelik
Ruscus aculeatus: Gızlar tikenı
Saccharum ravenne: Todun
Sambucus nigra: Pellempüs
Sesamum indicum: Susam
Seteria viridis: Püsü guyruğu
Smilax aspera: Sincer
Sorghum hapelense: Geliç
Solanum nigrum: İt üzümü
Sonchus oleraceus: Sütleğen
Spartium junceum: Şiş boruk
Styrax officinalis: Tesbi
Themeda triandra: Boz ot
Trifolium: Üçgül
Xanthium strumarium: Doñuz buturağı (< doñuz bitırağı)
Vicia ervilia: Burçak

Kaynaklar

- Baytop, Turhan (1994), *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, Ankara.
- Derleme Sözlüğü I-XII*, Türk Dil Kurumu Yayınları-Sayı: 211-211/12, Ankara 1963-1982,
- Eren, Hasan, 1999, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 1. Baskı, Ankara.
- Türkçe Sözlük 1-2*, 2005, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

